

Микола Крикун

СПРАВИ ПРО ВТЕЧІ СЕЛЯН У СУДОЧИНСТВІ БРАЦЛАВСЬКОГО ВОЄВОДСТВА КІНЦЯ XVI – ПОЧАТКУ XVII ст.

У шляхетській Речі Посполитій втечі селян були найпоширенішою, нехай і пасивною, формою протесту проти феодального визиску. Дуже вагому роль в еволюції і розмаху цього явища відігравали українські землі: сюди у пошуках кращої долі “напливали” селяни з польських земель, тутешні селяни пересувалися з місця на місце, особливо в напрямі з заходу на схід. Із 62 виданих у 1503–1699 рр. польськими і Речі Посполитої сеймами постанов, спрямованих проти втеч, більшість повністю або частково стосувалась українських земель¹.

Дослідники, які спеціально вивчали питання втеч в Речі Посполитій (на жаль, протягом останніх двох десятиріч активний науковий інтерес до них не спостерігається), переважно цікавились ними як соціальним феноменом та, особливо, кількісними їх параметрами і напрямками². Натомість судовому розглядові справ про втечі практично уваги не приділено. Між тим, знання його дозволяє простежити, що передувало йому, зумовлювало його, виявити аргументи, до яких удавалися позивач (повод) і відповідач (позваний) – відповідно той, від кого, і той, до кого селяни втекли, і дізнатись, чим розгляд закінчився. Врахування цього тематично урізноманітнює, а отже, збагачує, уявлення про селянські втечі³.

---

¹ *Historia chłopów polskich*. Warszawa, 1970. T. 1: Do upadku Rzeczypospolitej szlacheckiej. S. 309.

² S. Śreniowski. *Zbiegostwo chłopów w dawnej Polsce jako zagadnienie ustroju społecznego*. Warszawa, 1948; S. Szczotka. Uwagi o zbiegostwie włościan w dawnej Polsce // *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych* (далі – *RDSG*). Poznań, 1949. T. 11. S. 119-174; J. Topolski. Zbiegostwo chłopów w dobrach kapituły gnieźnieńskiej w pierwszej połowie XVIII wieku // *RDSG*. 1955. T. 16: 1954. S. 95-110; J. Burszta. Zbiegostwo chłopów znad Sanu w pierwszej połowie XVIII wieku // *RDSG*. 1956. T. 17: 1955. S. 55-80; L. Kostrzewski. Zbiegostwo chłopów w województwie Kaliskim w latach 1600–1650 // *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu* (далі – *ZN w Opolu*). Opole, 1970. Seria A: Zeszyty Naukowe. Historia. № 7. S. 69-102; K. Wirski. Zbiegostwo chłopów na Mazowszu w XVI i XVII wieku // *ZN w Opolu*. 1972. Seria A: Zeszyty Naukowe. Historia. № 11. S. 47-73; M. Horn. *Walka chłopów czerwonoruskich w latach 1600–1648. Cz. 1: Zbiegostwo i zbójnictwo karpackie*. Opole, 1974 (*ZN w Opolu*. Seria B: Studia i Monografie. № 40). S. 34-65; М. Г. Крикун. Документи ЦДІА УРСР у м. Києві як джерело до вивчення міграції населення на Україні у першій половині XVII ст. // *Архіви України* (Київ). 1985. № 5. С. 49-57. Загальний погляд на втечі селян на українських землях в останній третині XVI – першій половині XVII ст. див.: [М.Г. Крикун.] Передмова // *Селянський рух на Україні 1569–1647 рр. Збірник документів і матеріалів*. Київ, 1993. С. 12-16.

³ Керуючись цим міркуванням, автор цих рядків під час і після вивчення матеріалів книг Кам'янецького земського суду під кутом зору наявності в них відомостей про втечі (Див.:

Дане повідомлення є спробою торкнутися “судової” сторони втеч на основі небагатьох матеріалів у складі родинного архіву брацлавського підкоморія Лаврина Гнівошовича Пісочинського, який зберігається в рукописному відділі Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України⁴. Час появи матеріалів – від 1592 до 1606 р., коли Л. Пісочинський помер. Вагомість їх для висвітлення теми очевидна, якщо взяти до уваги, що всі книги гродського і земського судів Брацлавського воєводства, які велись від його утворення у 1566 р. до 1606 р., загинули (принагідно зазначимо, що загинули й книги, крім кількох, тих же судів за XVII–XVIII ст. – до 1793 р., коли це воєводство перестало існувати).

Перш ніж перейти до розповіді про ці матеріали та їх зміст слід зазначити, що від 1576 р., відповідно до тогочасної постанови Варшавського сейму⁵, справи про втечі у Брацлавському (а також у Волинському і Київському) воєводстві розглядалися у гродському суді (перед тим – у земському суді – за Другим Литовським статутом). Він, як і земський суд, діяв до 1598 р. у місті Брацлаві, відтоді – у Вінниці, іменувався відповідно Брацлавським і Вінницьким.

Ідеться про 52 документи. За хронологією вони розподілені так: 1592 р. – 1, 1594 р. – 1, 1595 р. – 1, 1596 р. – 3, 1597 р. – 4, 1598 р. – 4, 1600 р. – 2, 1601 р. – 4, 1602 р. – 6, 1603 р. – 7, 1604 р. – 9, 1605 р. – 9, 1606 р. – 1. З них із діяльністю згаданого гродського суду пов’язано 44, а саме: видані ним 18 позовів (16 оригіналів, 2 незасвідчені копії), 19 декретів (15 засвідчених і 4 незасвідчені копії, причому одна з незасвідчених копій має “свою” незасвідчену копію), наведені перед гродським урядом 3 зізнання возних про увіткнення ними позовів у ворота шляхетського двору в селі або місті (2 засвідчені і незасвідчена копія), 1 зізнання возного перед тим же урядом про недопущення його у введення у володіння (ув’язання) маєтком шляхтича, який виграв процес (2 засвідчені копії), 2 зізнання шляхтичів перед гродським судом – про звільнення тих, хто правувався з ними, від присяги (засвідчена копія) і припинення судової справи (незасвідчена копія), 1 умоцований (уповноважувальний) лист Л. Пісочинського (оригінал). 8 документів (6 засвідчених і 2 незасвідчені копії) становлять декрети шляхетського коронного трибуналу, які були наслідком розгляду на його сесіях у Любліні апеляцій на декрети гродського суду⁶. Маючи як джерело самостійний характер, трибунальські декрети були спричинені гродськими декретами, тому можна вважати, що вони примикали до останніх. Тож

М. Г. Крикун. Документи ...) мав намір проаналізувати судові декрети, які останніх стосувались, але змушений був від нього відмовитися з огляду на відсутність у той час можливості опублікувати статтю на цю тему.

⁴ Про Л. Пісочинського: М. Крикун, О. Піддубняк. Матеріали про діяльність гродського і земського судів Брацлавського воєводства останньої чверті XVI – першої половини XVII ст. в архіві роду Пісочинських // *Збірник праць і матеріалів на пошану Лариси Іванівни Крушельницької*. Львів, 1998. С. 84-85; П. Кулаковський. *Канцелярія Руської (Волинської) метрики 1569–1673 рр.: Студія з історії українського регіоналізму в Речі Посполитій*. Острог; Львів, 2002. С. 140-146; К. Pułaski. *Kronika polskich rodów szlacheckich Podola, Wołynia i Ukrainy. Monografie i wzmianki*. Warszawa, 1991. Т. 2 / *Opracowanie naukowe* Т. Epsztejn і S. Gorczyński. S. 132-163; E. Dubas-Urwinowicz. *Piasoczyński Ławryn (Wawrzyniec) // Polski Słownik Biograficzny*. Wrocław etc., 1980. Т. 25. S. 805-808. Про архів Л. Пісочинського, поповнений матеріалами його нащадків: М. Крикун, О. Піддубняк. Матеріали ... С. 80-106.

⁵ *Volumina legum*. Petersburg, 1859. Т. 2. S. 185, 188-189.

⁶ Трибунал діяв від 1578 р. Оскарження декретів гродського (і земського) суду Брацлавського воєводства він розглядав від 1589 р. на своїх весняній і літній сесіях (каденціях). До цього року після Люблінської унії дану функцію виконував королівський суд.

52 документи – це 17 оригіналів, 25 засвідчених і 10 незасвідчених копій. Усі копії – це виписи з гродських і, також загублених, трибунальських книг. Оригінали, засвідчені й одна незасвідчена копія писані руською мовою, решта незасвідчених копій – це переклади з руської на польську, здійснені писарчуками гродської канцелярії. Всі копії – тогочасні.

Ці джерела підготовлені до видання у збірнику документів Брацлавського воєводства за 1566–1606 рр. Два з них – опубліковані⁷.

Слід мати на увазі, що 8 позовів (із 18) містять, після наведення їхніх текстів, записи возних про увіткнення їх ними, а 8 гродських декретів (із 19) та один трибунальський декрет (з 8) – позови, які в число 18 останніх не входять. Отже, властиво, маємо справу ще з 17 документами. Кілька позовів з 18 наведені також у гродських декретах.

52 документи охоплюють 31 випадок втеч. Ці випадки представлені по-різному – документами від одного до п'яти: 10 – позовами, 7 – гродськими декретами (5 з них мають “свій” позови), 2 – трибунальськими декретами (один має “свій” позов), 1 – позовом і гродським декретом, 1 – позовом і двома гродськими декретами (один з останніх має “свій” позов), 1 – двома гродськими декретами (один має “свій” позов), 1 – двома трибунальськими декретами, 1 – позовом і двома трибунальськими декретами, 1 – позовом, гродським декретом та умоцваним листом, 1 – позовом, гродським і трибунальським декретами та зізнанням шляхтича, 1 – позовом, двома гродськими і трибунальським декретами та зізнанням возного, 2 – позовами і зізнаннями возного, 1 – трьома гродськими декретами (один має “свій” позов) і зізнанням возного, 1 – зізнанням шляхтича.

Очевидно, що 52 документами і 9 позовами, які містяться в декретах, та 8 записами возних на позовах не вичерпується джерельний матеріал стосовно 31 випадку втеч. Так, 10 позовів, що представляють стільки ж випадків, мали б супроводжуватися принаймні стількома ж гродськими декретами, кілька гродських і трибунальських декретів мали б попереджатися відповідно позовами і позовами та гродськими декретами, більше мало б бути зізнань возних про увіткнення позовів і т. д.

31 згаданий випадок охоплює 222 родини втікачів (родини подані за іменами їх голів). 129 з них прибули з 15 сіл (у тому числі з Чаплів – 37) і містечка Уланова Подільського воєводства (до маєтку Л. Пісочинського в складі містечка Жорнищ (121) і сіл Лютарівки та Якубівки), 10 – з двох сіл Руського воєводства (до Жорнищ), 3 – з села Волинського воєводства (до Жорнищ (2) і Лютарівки); решта (80) припадає на поселення Брацлавського воєводства – вони прибули з Вінниці (2; з двору Л. Пісочинського), Жорнищ (1), 9 сіл (у тому числі з п'яти – до Жорнищ (55), причому тільки з Шандирова і Тростянця – 43; з інших чотирьох сіл, особливо з Кам'яногірки (14), яка теж належала Л. Пісочинському, – до містечок Прилука, Айсина (Липівця), Печери, Нового Губина та двох сіл).

Отже, 197 родин втікачів осіли в маєтку Л. Пісочинського, з чого 188 – у Жорнищах. Це підтверджують 43 документи (з 52) і 25 випадків (з 31).

222 втікачі – це тільки ті, власники яких виявили їхнє місцезнаходження. Невиявлених, напевно, могло бути значно більше. Слід мати також на увазі, що

⁷ *Селянський рух на Україні...* С. 120-121, 134-136.

йдеться лише про збережені документи і те, що якась кількість справ про втікачів залагоджувалась поза судовим розглядом – на полюбовних засадах.

Принагідно потрібно зазначити, що 222 втікачі – це лише частка серед втеч, які торкалися Брацлавського воєводства кінця XVI – початку XVII ст. За виданими наприкінці XIX ст. Александром Яблоновським регестами (заголовками) декретів коронного трибуналу (самі декрети останнього зустрічаються дуже рідко, а регести, що дійшли, відносяться далеко не до всіх них), у 1594, 1596, 1598–1600, 1602–1604 і 1606 рр. ця установа видала 259 декретів про втечі в Брацлавське воєводство, у ньому і з нього⁸. Регести не подають відомостей про кількість втікачів. 167 регестів повідомляють про втечі в Брацлавське воєводство: з Подільського воєводства – 142 (з 83 поселень), з Теревельського повіту Руського воєводства – 13 (з 8), з Кременецького повіту Волинського воєводства – 5 (з 6), з Житомирського і Київського повітів Київського воєводства – 6 (з 9), з Підляшського воєводства – 1 (з 1 поселення); загалом – зі 107 поселень. А осіли втікачі у 107 брацлавських поселеннях. Про втечі в межах Брацлавського воєводства йдеться у 65 регестах (дві з них відносяться до трибунальських декретів у складі 52 вцілілих згадуваних документів) – з 34 у 43 поселення, причому в одній і другій цифрі фігурують ті самі 4 поселення. Втеч з Брацлавського воєводства стосуються 27 регестів: у Київське воєводство – 25 (з 5 у 8 поселень), в Подільське воєводство – 1 (з одного в одне поселення; ця регеста відноситься до трибунальського декрету серед 52 документів).

Варто вказати на те, що серед 259 регестів є 4, в яких мовиться про втечі з Подільського воєводства в брацлавські маєтки Л. Пісочинського (у трьох – до Жорнищ, в одному – до Кам'яногірки) і щодо яких трибунальські декрети й інші джерела відсутні серед 52 документів.

24 випадків утеч з 31 стосується первинна інформація про них у позовах, з яких 16 – оригінали, 1 – незасвідчена копія, 6 містяться в гродських і один в трибунальському декреті. Про інші випадки насамперед інформують найближчі до відсутніх позовів за часом появи три гродські і два трибунальські декрети, зізнання шляхтича і зізнання возного.

У позові, датованому 25 жовтня 1604 р., натрапляємо на рідкісну згадку про втікача з Жорнищ до маєтку Оратова, що в Брацлавському воєводстві, Яна Висоцького – “рукодайного” (тобто довіреного) слуги Л. Пісочинського, у котрого він був міським жорнищським писарем і котрий згодом домігся призначення його за автентиком (номінаційним документом) возним енералом. Я. Висоцький, читаємо в позові, втік після Великодня 1604 р., “препомнивши бо4знь Божю и срокгост права посполитого, не8чтивши пна своего и зашкoдивши немало пн8 Песочинском8 и подданным е2(о) мещаномъ жорнвищскимъ, то ест меновите sprawy и листы, ку прав8 належачие, и мамрамы (бланки для заповнення їх позовами. – М. К.), на розные долги ему повероные и до р8къ даные от его мл. пна Песочинского, а до того подданнымъ его мл. пна Песочинского, мещаномъ жорнвищскимъ зашкoдивши и напозичавши розных долговъ” (далі наводиться перелік взятого ним із собою)⁹.

⁸ *Źródła dziejowe*. Warszawa, 1894. Т. 21: Ziemia Ruskie. Ukraina.

⁹ Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України (далі – ЛНБ). Від. рукописів. Ф. 5 (Оссолінські). Оп. 1. Од. зб. 4051 II. Арк. 32-32 зв.

У 27 випадках (з 31) втечі датовані. Вони відбулися у 1588–1590, 1594, 1595, 1597–1604 рр. За роками ці випадки розподілені більш-менш рівномірно, за винятком 1602 р., на який припадає 8 випадків. Недатовані випадки мали місце, судячи з дати видачі відповідних трьох позовів і гродського декрету, в перші роки XVII ст.

Часова відстань між втечею та видачею позову була різною. Вона зафіксована у 26 випадках, але тільки в кількох точно. Так, втечі з Вінниці відбулися 13 березня 1588 р. і 1 квітня 1590 р., а позов щодо них видано 15 червня 1594 р.; тоді ж видано позов стосовно втеч із Кам'яногірки, які відбулися 15 листопада 1589 р. і 23 січня 1590 р.¹⁰; відповідно відносно села Подільського воєводства Вербки, сіл Брацлавського воєводства П'ятничан, Мізякова і Кам'яногірки – 15 грудня 1589 р. і 21 січня 1592 р., 7 травня 1594 р. і 20 грудня 1595 р., 22 квітня 1595 р. і 23 червня 1597 р., 31 березня 1597 р. і 4 вересня 1597 р.¹¹ Стосовно сіл Подільського воєводства Чаплів, Русанівців і Радзепівців згадана часова відстань була відповідно такою: весна і 28 жовтня 1598 р., осінь 1599 р. і 26 квітня 1600 р., жовтень 1599 р. і 20 січня 1602 р.¹² У всіх інших випадках, коли втечі датовані лише роками, а позови – днями й місяцями (так саме датувалися всі позови), ця відстань може бути визначена приблизно; вона становила від трьох років до кількох місяців.

26 позовів (з 27) подають відомості про дату відкриття після їх видачі рочків (сесій; вони відбувались до п'яти-шести разів на рік) гродського суду, які б розглянули справи про втечі. Кількість проміжних днів коливалася в діапазоні від 29 до 84, здебільшого – до 40 (понад 40 днів подають 8 позовів). Як правило, рочки відкривались у призначений час, звичайно – у вівторок.

Щодо 8 позовів (із 26) відомо, коли возні увіткнули їх у міські ворота або у ворота шляхетських сільських дворів: в одному випадку це сталося в день видачі позову, в одному – наступного дня, в одному – через три, у трьох – через п'ять, в одному – через шість, в одному – через 11 днів.

Інтереси сторін на рочках представляли вони самі зрідка, переважно ж – умоцвані – уповноважені ними спеціальними листами (моцями) особи. Так, з 21 відомих рочків, які його стосувалися, Л. Пісочинський був присутній на чотирьох, на інших його заступали умоцвані; не виключено, що на деяких із цих 17 рочків він бував епізодично, повністю покладаючись на умоцваних.

Натомість Л. Пісочинський на чотирьох із восьми відомих сесій трибуналу захищав сам свої інтереси.

До 1598 р. гродський суд Брацлавського воєводства працював у Брацлавському замку¹³, відтоді ж, згідно з постановою Варшавського сейму, який відбувався у березні–квітні цього року,¹⁴ – у королівському (урядово-старостинському) дворі

¹⁰ Там само. Од. зб. 4048 II. Арк. 62-63.

¹¹ Там само. Од. зб. 4047 II. Арк. 78; Од. зб. 4048 II. Арк. 130; Од. зб. 4049 II. Арк. 94; Од. зб. 4108 III. Арк. 36-37.

¹² Там само. Од. зб. 4049 II. Арк. 111, 145; Од. зб. 4050 II. Арк. 44.

¹³ М. Крикун, О. Піддубняк. Матеріали ... С. 89.

¹⁴ *Volumina legum*. Т. 2. S. 375; *Chronologia sejmów polskich 1493–1793 / Zestawił i wstępem poprzedził Władysław Konopszyński // Archiwum Komisji Historycznej*. Kraków, 1948. Т. 4. (Ogólnego zbioru 16). № 3. S. 145.

у Вінниці¹⁵, розташованому “під” тамтешнім замком¹⁶. У цьому дворі була судова “ізба”, як це видно з гродського декрету від 4 березня 1602 р.¹⁷.

Сенс розгляду справ про втечі у гродському суді трафаретно викладений у позовах. Він зводився до адресованої відповідачеві за скаргою позивача вимоги цього суду стати перед ним з родинами втікачів і видати їх позивачеві з їхньою худобою і майном або ж, відповідно до постанови Варшавського сейму 1588 р.¹⁸, заплатити за кожну з них 500 польських гривень (гривня містила в собі 48 грошів).

Відповідач міг не видавати цих підданих, коли йому вдавалось довести, що вони засиділи в його маєтку “давність” – певну кількість років. Варшавський сейм 1578 р. скасував десятирічну тривалість цієї давності у Брацлавському, Волинському і Київському воєводствах і замінив її на трирічну¹⁹. Є підстави вважати, про що далі, що ця постанова залишилась на папері.

Якщо відповідач наполягав, що підданих, про яких ідеться, нема в його маєтку, то він, за постановою суду, повинен був у цьому присягнути “тілесно”, тобто особисто перед Розп’яттям. Такої присяги всіляко уникали, шукаючи способів її обійти. Бувало, що відповідач сам виявляв бажання присягнути в тому ж, і суд ішов йому назустріч, бувало також, що суд дозволяв позивачеві, на його прохання, присягнути в тому, що втікачі – його власні піддані.

Найпростішим розгляд справи про втікачів у гродському суді виглядав тоді, коли обидві сторони без будь-яких суперечок (контроверсій) відкладали цей розгляд до найближчих наступних роцків. Таке відкладання й відповідний декрет іменовувались розеймом або розписом²⁰.

Своєрідним варіантом розейму/розпису є декрети, спричинені вмотивованою відсутністю на рочках відповідача або його умоцваного. Таким є декрет, виданий 14 вересня 1601 р. з огляду на те, що Л. Пісочинський на час розгляду справ перебував на дипломатичній службі Речі Посполитої – виконував посольську місію в Кримське ханство і за королівським листом на час її і 12 тижнів після повернення з неї звільнявся від викликів за позовами на будь-які судові сесії. Це звільнення йменувалось екземптом²¹.

У разі неявки на рочки якоїсь зі сторін, причина якої була судові і протилежній стороні невідома, ця остання пред’являла (“підносила”) даному судові позов, який вичитувався. Що було далі, виразно видно з декрету, винесеного 4 березня 1602р.²² 1 березня на прохання Петра Бромирського, умоцваного позивача Павла Жоховського як доживотного володільця села Подільського воєводства Онацківців,

¹⁵ М. Крикун, О. Піддубняк. Матеріали ... С. 89.

¹⁶ *Архив ЮЗР*. Киев, 1905. Ч. 7. Т. 3: Акты о заселении Юго-Западной России XVI–XVIII вв. С. 29 (інвентар Вінницького замку 1604 р.).

¹⁷ ЛНБ. Від. рукописів. Ф. 5. Оп. 1. Од. зб. 4050 II. Арк. 46-47 зв.

¹⁸ *Volumina legum*. Т. 2. S. 269.

¹⁹ *Ibid.* S. 189.

²⁰ ЛНБ. Від. рукописів. Ф. 5. Оп. 1. Од. зб. 4050 II. Арк. 125 (декрет від 13 лютого 1604 р.), 141 (декрет від 30 березня 1604 р.); Од. зб. 4051 II. Арк. 59 (декрет від 20 травня 1605 р.).

²¹ Там само. Од. зб. 4050 II. Арк. 39-39 зв.; те саме: Там само. Од. зб. 4105 III. Арк. 7-7 зв. Згаданий королівський лист, виданий 15 березня 1601 р.: Там само. Од. зб. 4050 II. Арк. 6-6 зв.

²² Там само. Од. зб. 4050 II. Арк. 46-47 зв.

звідки втекли 4 родини підданих, возний Андрій Трембицький чотирикратно (замість передбачених Литовським Статутом трьох разів) у судовій ізбі і перед нею “волав”, тобто закликав, Л. Пісочинського як відповідача прибути на рочки, проте ні той, ні його умоцований не з’явився. Тоді за наполяганням П. Бромірського суд постановив, що Л. Пісочинський має сплатити П. Жоховському 2000 польських гривень за втікачів. По тому прибулий умоцований відповідача Ясь Будний за згодою суду арештував даний вирок і домігся тимчасового його призупинення. 4 березня той самий возний там само на прохання П. Бромірського тричі волав про те саме, але й на цей раз безуспішно. Після цього П. Бромірський підніс той самий позов і домагався від суду визнати цей арешт недійсним. Суд усе ж вичікував появи Л. Пісочинського або його умоцованого “до години” (до певного часу). По закінченні останньої, коли “справы вси так з реистру (судового списку – М. К.), 4ко и арешты *отсѣ*жоны были и вже суды наши, – читаємо далі в документі, – *отволати* хотели есмо”, А. Трембицький там само волав чотирикратно і теж безуспішно. І цього разу П. Бромірський підніс той самий позов. Суд визнав Л. Пісочинського таким, що порушив право, і знову вирішив, що він має позивачеві сплатити згадані 2000 гривень; у разі ж несплати, сказано далі в декреті, П. Жоховський за посередництвом возного буде ув’язаний у володіння Жорнищським маєтком під загрозою, якщо спротивиться цьому, сплати інших 2000 гривень. Виконання цієї постанови суд поклав на “належний уряд”, під чиєю юрисдикцією перебуває Жорнищський маєток. Цим урядом був Вінницький гродський суд, а безпосередньо – вінницький і звенигородський староста Юрій Струс.

Дещо іншим у процедурному відношенні виглядає початок розгляду справи про втечу 7 підданих з Кам’яногірки до Нового Губина²³. 2, 3 і 4 вересня 1597 р. возний Лаврин Плотницький “порядком статутовим” (тобто – кожного дня трикратно) волав відповідачів князя Яхима Корецького і його дружину Ганну Ходкевичівну прибути на рочки. Не дочекавшись їх, умоцовані позивача Л. Пісочинського Федір Стрижевський і Щенний Лімонт піднесли позов. Після прочитання позову вони ж, для підкреслення належного оформлення ними справи, показали випис з брацлавської гродської книги зізнання возного (перед Брацлавським гродським урядом) про увіткнення його ним. А далі в декреті, де про це ідеться, сказано, що прибулі умоцовані відповідачів Богдан Козар і Себастьян Вільчек пояснили відсутність тих тим, що князь у цей самий час знаходиться на київських рочках, бо вони розглядають справу для нього “більшу”, тобто важливішу, ніж та, яка розглядається на даних рочках (більша важливість справи означала більшу її грошову вагомість). Своє пояснення умоцовані підкріпили показом листа князя відповідного змісту, адресованого Брацлавському гродському судові. На цій підставі вони звернулися до суду з проханням справу не розглядати. Умоцовані ж Л. Пісочинського заявили, що пояснення князем причини своєї відсутності не може бути правомочним, оскільки законодавство не допускає щодо втікачів виправдання (“оборони”, “закладання”) більшою справою. Суд визнав слушність цього аргументу і вказав на те, що розгляд справи на даних рочках повинен бути продовжений і що відповідачів у ньому можуть заступати їхні умоцовані.

²³ Там само. Од. зб. 4108 III. Арк. 36-37.

З декрету від 13 серпня 1605 р.²⁴ дізнаємося, що у справі про трьох втікачів з села Поріччя Волинського воєводства після безуспішного приволання (виклику) возним А. Трембицьким позивача Василя Болбаса Ростоцького умоцований Л. Пісочинського як відповідача Леонтій Подгаєцький підніс позов, а по тому той самий возний три дні по три рази і навіть “мимо права” ще один день тричі волав позивача, але той не з’явився ані умоцваного свого не прислав і відповідачеві жодної вістки про причину свого “нестання” на рочках не подав. Л. Пісочинський на підставі цього заявив, що “здає” позивача “на Ҁпадъ рѣчи, в позве ѡписаное” (це означало, що справа, викладена в позові, стає недійсною, вважається припиненою. – М. К.). Суд дійшов такої ж думки й оголосив Л. Пісочинського вільним від позову за скаргою позивача “вечными часы”.

У судовій практиці Речі Посполитої поширеним було заперечення відповідачем володільчих прав позивача на маєток, звідки здійснено втечу, причому зверталась увага й на те, що в позові, коли в ньому мовилося про маєток, який належав кільком володільцям, про це не говорилося і, отже, не зазначалося, що піддані втекли з частини позивача. Ці аргументи висувалися, щоб вказати судові на безпідставність вимоги позивача повернути йому втікачів, а значить – й самого позову. Відповідач у таких випадках вимагав припинити справу або пред’явлення позивачем документів на володіння маєтком. Позивач на це відповідав твердженням, що, згідно з правом, він не повинен на суді документально доводити свої права на володіння, тим більше – носити відповідні документи з собою. У п’яти із шести таких випадків суд взяв сторону позивача, в одному – відповідача.

Із цих п’яти випадків на більшу увагу заслуговує випадок, зафіксований у декреті від 14 лютого 1604 р.²⁵, винесеному стосовно втечі 30 підданих із Чаплів. Згідно з ним, умоцований Л. Пісочинського Бальцер Каватурський переконував суд, що володільцем (“посесором”) Чаплів є не лише Миколай Вербовський, як це видно з виданого за його скаргою позову, а й “якийсь” Подлеський; до того ж, продовжував Б. Каватурський, М. Вербовський не повинен позивати відносно цих підданих, бо Чаплі – “не сут добра власные, волные, шлхетские, але инши”, і справжнє право на володіння ними належить кам’янецькому старості “як рамя господаря” (тобто – короля; малося на увазі, що Чаплями як королівським маєтком М. Вербовський володів доживотно за королівським дозволом).

Натомість Л. Пісочинському на рочках, розпочатих 19 травня 1592 р., довелося захищатись від закиду брацлавського воєводи і кременецького старости князя Януша Збараського, що він – не “отчич”, тобто дідичний володілець Кам’яногірки, звідки 7 підданих втекли до маєтку князя Прилука, і тому позивати про них не має підстав. Відповівши на це, що володіє він Кам’яногіркою за дідичним, дарованим і записаним йому його дружиною Магдаленою Дубицькою правом, яке не повинен на суді показувати, Л. Пісочинський показав тільки інвентар цього села, підписаний і запечатаний возним, з якого видно, що згадані піддані – його “отчичі” (дідичні)²⁶.

²⁴ Там само. Од. зб. 4051 II. Арк. 80-81 зв.

²⁵ Там само. Од. зб. 4050 II. Арк. 126-126 зв.

²⁶ Там само. Од. зб. 4048 II. Арк. 62-63. У цьому випадку про рочки дізнаємося з трибунальського декрету від 15 червня 1594 р. Згаданий у цьому документі інвентар Кам’яногірки недатований

В декретах, що стосуються інших трьох із зазначених п'яти випадків, однаково й дуже лаконічно сказано, що позивачі – “не належні” володільці маєтків²⁷.

У випадку, коли суд став на бік відповідача, ішлося про втечу трьох підданих із села Паликорів Руського воєводства. У декреті від 21 травня 1605 р.²⁸, який його стосується, читаємо: умоцований Л. Пісочинського Іван Якушинський запевняв суд, що Барбара Горська, вдова Войцеха Горського, який за свого життя позивав щодо цих втікачів, не має права домагатись їх видачі, бо не є дідичною, належною власницею Паликорів. Б. Горська висловила готовність заприсягти, що ці піддані – її власні, проте суд наказав їй пред'явити “титул права” на Паликорови.

Темагично близьким до цих шести випадків є той, що викладений у декреті від 29 жовтня 1601 р.²⁹, виданому за скаргою Микити Олехновича Дешковського щодо трьох втікачів з села Дешківців Брацлавського воєводства до Айсина (Липівця), маєтку краківського каштеляна, черкаського, канівського, білоцерківського і богуславського старости князя Януша Острозького, який (маєток) на той час доживотно тримав Станіслав Єрдан. Умоцований князя Пйотр Злотовольський на суді заявив, що на даний позов його патрон відповідати не повинен, оскільки позивати слід було окремо його й С. Єрдана; до того ж, продовжував П. Злотовольський, через мор (“повітря небезпечне”) і свою значну віддаленість від Айсина князь отримав позов запізно. Умоцований М. Дешковського Миколай Голембієвський доводив, що цілком виправдано видано один позов на двох, бо ідеться про одну справу – про втікачів до одного поселення, і що позов покладено в Айсині своєчасно – за шість тижнів до даних рочків, щоб “обадва позванье ведали” про нього; цей же умоцований пред'явив судові випис з вінницької гродської книги зізнання возного перед Вінницьким гродським урядом про покладення ним даного позову. Суд визнав доводи П. Злотовольського більш переконливими і звільнив князя від відповіді на позов.

На кількох рочках піднімалось питання про присягу. Під цим кутом зору на особливу увагу заслуговують три декрети з осені 1597 р. стосовно згаданої вище справи про втечу підданих з Кам'яногірки до Нового Губина. Причому слід наголосити, що кроки, до яких на рочках вдавались обидві сторони – позивача і відповідача, мали не лише ситуативний характер. Деякі з кроків дають підставу твердити, що були вони заздалегідь сплановані як варіанти вирішення справи: іншим не можна пояснити те, що умоцовані в ході розгляду справи у відсутність тих, інтереси яких представляли, швидко, протягом одного дня, без погодження з ними, яке було неможливе, реагували на зміни в цьому розгляді. У тогочасній судовій практиці таке було поширене.

і сильно пошкоджений: Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (Wrocław). Oddz. rękopisów. Sygn. 4163 III. K. 119-119 зв.

²⁷ ЛНБ. Від. рукописів. Ф. 5. Оп. 1. Од. зб. 4051 II. Арк. 57-57 зв. (декрет від 20 травня 1605 р. щодо 11 втікачів із сіл Андрія Петриковського Маркушів і Морозівки, що в Подільському воєводстві), 119-119 зв. (декрет від 15 грудня 1605 р. про втікачів з села Яна Висоцького Курян, що в Руському воєводстві), 121-121 зв. (декрет від 15 грудня 1605 р. відносно 8 втікачів із сіл Матея Шляхтинського Бокіївки і Хоминців, що в Подільському воєводстві).

²⁸ Там само. Арк. 60-60 зв.

²⁹ Там само. Од. зб. 4050 II. Арк. 41-42.

У першому з цих декретів, датованому 4 вересня³⁰, зазначено, що умоцovanі князя Яхима Корецького і його дружини Анни Ходкевичівни Б. Козар і С. Вільчек, після безуспішної з їхнього, умоцovanих, боку спроби домогтись, аби на рочках справа не була розглянута з причини розгляду у той самий час на київських рочках “більшої” справи князя, повідомили судові, що князь від свого й дружини своєї імені готовий на найближчих рочках присягнути в тому, що жодного з семи підданих Л. Пісочинського в Новому Губині немає і позов їх там не застав (ішлося тут про покладання, тобто увіткнення, позову). Зваживши на те, що умоцovanі Л. Пісочинського, котрий, до речі, на рочках був відсутній, Ф. Стрижевський і Щ. Лімонт дали згоду на таку присягу, суд постановив, що вона повинна відбутися на тих рочках, але без додаткового позову – припозову, який би їй передував, у присутності позивача, і що тим самим справа має бути остаточно (“завито”) вирішена.

16 жовтня на найближчих рочках³¹ умоцovanі князя (ті самі, що й на попередніх рочках) довели до відома суду, що той готовий присягнути, але через “обложну” хворобу з’явиться не може; при цьому вони показали лист князя відповідного змісту. Враховуючи цю обставину, суд переніс виконання присяги на найближчі рочки, з тим застереженням, що перед цим князь зобов’язаний там само присягнути, що на дані рочки не з’явився через хворобу. Далі в цій ухвалі сказано про непотрібність припозову і, після виконання присяги стосовно втікачів, “завитість” справи. Реакції умоцovanих позивача (їх не названо; мабуть, ті самі, що й на вересневих рочках), відсутнього і на цих рочках, на даний декрет останній не містить. Напевно, вона була позитивною, інакше це відобразив би декрет.

На наступних найближчих рочках князь з’явився 28 листопада – через три дні після їх відкриття, протягом яких волав його возний Войцех Яцимирський (і на цей раз про присутність Л. Пісочинського на судовому засіданні декрет³² не згадує). Його умоцovanий Миколай Чарнацький опротестував видання припозову, яким князя було викликано для виконання обох присяг, – як такого, що, згідно з попереднім декретом, не мав бути, і на цій підставі попросив суд “здати” позивача (тобто – вважати його винним у порушенні права, а отже, в даній ситуації неправоздатним), а відповідача оголосити вільним від присяг. Суд на це прохання не відреагував. На його вимогу умоцovanі позивача (ті самі, що й на вересневих рочках) пред’явили письмову згоду (“моц”) останнього на дальший розгляд справи, визнавши непотрібність, недоцільність цього припозову. Разом з тим вони заявили, що раз князь прореагував на припозов вимогою “здати” позивача з метою “загасити” його “справедливість”, то нехай відповідає на нього й присягає. Суд “здання” позивача не допустив і наказав князеві дотримуватись судової процедури. М. Чарнацький оскаржив це рішення. Суд дозволив князеві звернутися з відповідною апеляцією до трибуналу. Умоцovanі позивача на це згоди не дали.

“Присяжний” характер мала і справа про двох втікачів з П’ятничан, маєтку брацлавського земського судді Семена Ободенського. На рочках 27 січня 1596 р. відповідачеві Л. Пісочинському було наказано присягнути, що цих підданих у

³⁰ Там само. Од. зб. 4108 III. Арк. 36-37.

³¹ Там само. Арк. 38-38 зв.

³² Там само. Арк. 40-41.

Жорнищах нема і позов їх там не застав. 29 січня С. Ободенський зізнав перед судом, що звільнив відповідача від присяги, залишивши за собою право на повернення тих же підданих в разі виявлення їх у Жорнищах³³. Застереження виявилось недаремним: 4 жовтня того ж року суд розглянув справу стосовно цих втікачів³⁴ за тим же, що й на січневих рочках, позовом³⁵. Л. Пісочинський, котрий з'явився на рочки через три дні, протягом яких його волав возний А. Трембицький, скаржився судові на безпідставність позову. На це С. Ободенський відповів, що йому стало відомо, що втікачі знаходяться в Жорнищах. Він же зазначив, що готовий присягнути в правдивості своїх слів. Суд, читаємо в декреті, “нарадившысе добре с правом посполитымъ и зъ их млтью панами, на тот час пры нас бѣдѣчыми, и прыхил4ючысе до коньстытуцыи (сеймової постанови – М. К.), ѿ збегах Ѹчыненое”, ухвалив, що Л. Пісочинський повинен відповідати на позов. Це рішення той не визнав й апелював до трибуналу. Суд йому апелювати дозволив. З декрету не видно, як С. Ободенський сприйняв цей дозвіл.

Траплялося, що мав у суді присягати позивач. Так, на рочках, що тривали від 19 травня 1592 р., Л. Пісочинському було наказано (напевно за його ініціативою) присягнути, що втікачі з Кам'яногірки (7) і Вінниці (2) до Прилука, маєтку, нагадуємо, князя Януша Збараського, його власні піддані. Князь, до речі, на такий вирок не погодився й апелював до трибуналу. Суд йому апелювати дозволив³⁶.

У двох гродських декретах мовиться про видачу втікачів відповідачем на вимогу позивачів. У декреті від 27 березня 1604 р. сказано, що з 13 підданих, які втекли з села Пархомівців Подільського воєводства, Л. Пісочинський повернув Миколаєві Булдію одного, але без його дружини, дітей та маєтності, і що суд ухвалив, що на майбутніх рочках він повинен їх віддати. А щодо 12 підданих обидві сторони уклали, читаємо там само, розейм до тих же рочків³⁷.

Декрет від 26 вересня 1605 р. зазначає, що на рочках, розпочатих 9 серпня того ж року, умоцований Л. Пісочинського Войтех Домаєвський повернув Янові Висоцькому Миська, одного з шести втікачів з села Курян, котрий “знайшовся” у Жорнищах. Там само позвана сторона визнала, що Васько з цієї шістки прибув до Жорниць “гулт4емъ и еше недорослым, там же пон4л ѿселую невесту з маєтностю и через всѣ давности земские в Жорнищах заседел”. Про це суд зобов'язав Л. Пісочинського присягти на найближчих рочках. А стосовно інших чотирьох втікачів В. Домаєвський твердив, що їх у Жорнищах немає. Суд ухвалив, що Л. Пісочинський має на біжучих, серпневих, рочках присягнути, що це правда. Проте той на таку ухвалу апелював до трибуналу, суд йому апелювати дозволив. 26 вересня, на рочках, розпочатих шістьома днями раніше, Л. Пісочинський “Ѹход4чи прис4гъ и далших зат4говъ правных”, видав синові Я. Висоцького Криштофові, який заступав на суді батька, Васька з дружиною Горпиною, а також Ярему, “ѿ которого не позывано”. Відмовившись далі від апеляції, дозволеної йому на серпневих рочках, Л. Пісочинський видав й Івана Куцича, який у Жорнищах

³³ Там само. Арк. 33-33 зв.

³⁴ Там само. Од. зб. 4048 II. Арк. 117-117 зв.

³⁵ Там само. Арк. 130.

³⁶ Там само. Арк. 62-63.

³⁷ Там само. Од. зб. 4050 II. Арк. 132.

“знайшовся”. Про інших трьох “позовних” підданих К. Висоцький заявив, що йому стало відомо – їх у Жорнищах нема і позов їх там не застав. Тому, зазначив К. Висоцький, він звільняє назавжди відповідача від позову щодо них. Суд зважив на сказане К. Висоцьким і прийняв відповідне рішення³⁸.

На видачі цих трьох підданих на рочках 26 вересня справа про них як утікачів не закінчилась. Двома днями пізніше датований позов за скаргою Я. Висоцького, де сказано: вони, коли їх повертали до Курян слуги позивача Мартин Верховський і Ян Папроцький, цих останніх “вночи сп4чих подавит хотели; окрѣтне оных потовкши и побивши, сами проч поѣтекали и знову до имен4... местечка Жорниць з жонами, з дѣтми и зо всіми маєтност4ми своїми пришли и збигли, и там ... мешкают”. 15 грудня того року на рочках умоцований Л. Пісочинського Б. Каватурський заперечував перебування цих підданих у Жорнищах. Суд відкинув як безпідставний закид Б. Каватурського на адресу Я. Висоцького, що він “не може быт належnym поводом тоє справы, кгды же така4 ведомост єст, же та4 маєтност (Куряни. – М. К.) не єст власна4 поводава”, і також прохання того ж умоцованого, щоб на цій підставі звільнити відповідача від позову. Суд визнав, що Л. Пісочинський на позов повинен відповідати. Б. Каватурський апелював до трибуналу й отримав дозвіл на цю апеляцію³⁹.

Серед трибунальських декретів 5 тематично пов’язані безпосередньо з такою ж кількістю гродських декретів (з останніх лише один бачимо серед наявних 19 декретів), 3 безпосередньо пов’язані з найближчими до них за часом попередніми трибунальськими декретами (з яких один належить до щойно згаданих п’яти трибунальських декретів).

Часова відстань між пов’язаними між собою гродськими і трибунальськими декретами становила: в одному випадку – 2 роки 1 місяць (у межах 1592–1594 рр.), у двох – відповідно 1 рік 5,5 місяців і 1 рік 7 місяців (у межах 1596–1598 рр.), у двох – 2 місяці (у 1606 р.). Така ж відстань між пов’язаними між собою трибунальськими декретами складала 1 рік 1,5 місяця (у межах 1602–1603 рр.).

У трьох трибунальських декретах ідеться про неявку позивачів (або їхніх умоцованих) на розгляд трибуналом справ, які їх стосувались, незважаючи на трикратні протягом трьох днів волення їх возним “опатрним” Станіславом Іздебським, котрого трибунал призначив для цього на прохання особисто присутнього на його засіданнях Л. Пісочинського як відповідача. Після даних волянь трибунал дозволяв Л. Пісочинському позивача “вздат в Ѵпадку всеє речи” (справи), а позивачеві – “арештувати” це “вздання”. У двох (з цих трьох) випадках арешту не було, і трибунал повторно й остаточно “здавав” позивача “за тым нестанеѣм в Ѵпадку тоє речи” та оголошував відповідача назавжди вільним від позову і всієї справи, причому в одному з цих випадків – після трикратного волення того самого возного⁴⁰; в одному

³⁸ Там само. Од. зб. 4051 II. Арк. 97-98.

³⁹ Там само. Арк. 119-120; *Селянський рух...* С. 134-136.

⁴⁰ ЛНБ. Від. рукописів. Ф. 5. Оп. 1. Од. зб. 4049 II. Арк. 90-90 зв.; *Селянський рух...* С. 120-121 (декрет від 1 травня 1598 р. за скаргою С. Шандировського про неповернення 11 втікачів із Шандирова і Тростянця); ЛНБ. Від. рукописів. Ф. 5. Оп. 1. Од. зб. 4050 II. Арк. 90-90 зв.; те саме: Там само. Од. зб. 4110 III. Арк. 12-12 зв. (декрет від 13 червня 1603 р. за скаргою П. Жоховського стосовно чотирьох втікачів із Онацківців).

ж випадку арешт оголосив умоцований позивача Реміян Тишковський, а коли після цього трибунал на прохання Л. Пісочинського знову виніс справу на розгляд і позивач не з'явився, то він постановив те саме, що й у двох попередніх випадках⁴¹.

У трьох декретах міститься затвердження гродських декретів про те, що відповідач повинен присягнути на рочках, в одному випадку – в тому, що піддані – його власні і що він “давности земскоє не ѿмешкал ѿ них чинити” (тобто, що повідомив, відколи вони мешкають у нього. – *М. К.*)⁴², в другому – що втікачів у його маєтку немає і позов їх там не застав⁴³ (в обох цих випадках присяга мала відбутись після шести тижнів від видання даних декретів, причому в першому з них відповідача “отпорная” сторона повинна її “прислухати”), в третьому – що підданий – його власний і давність у його маєтку висидів і тому не повинен бути повернений (“до вернень4”) позивачеві⁴⁴.

Два декрети підтвердили гродські декрети відносно перенесення розгляду справ на час після повернення Л. Пісочинського з посольської місії до Кримського ханства (“до Орды”)⁴⁵.

З трибунальськими декретами пов'язані й два зізнання – шляхтича Олександра Спичинського перед Вінницьким гродським судом 10 жовтня 1603 р.⁴⁶ і возного Григорія Савчинського перед тим самим урядом 22 червня 1606 р.⁴⁷ У першому з них сказано, що трибунал наказав відповідачеві Л. Пісочинському присягати стосовно 5 втікачів із села Спичинців Подільського воєводства (у зізнанні не подано, у чому саме присягти; напевно в тому, що цих підданих у його маєтку (Жорнищах?) немає, або в тому, що вони – його власні або висиділи давність). Він, О. Спичинський, читаємо далі в зізнанні, цю присягу Л. Пісочинському “ѿтпѣстил и з неє вечными часы вызволил”, бо той сплатив йому за кожного з цих підданих 500 польських гривень. Позивач вказав також на те, що Л. Пісочинський повернув йому одного підданого, щодо якого той його не позивав. Зізнання закінчується словами, які варто навести: “теды 4 их (5 підданих. – *М. К.*) за тьми заплаченъемъ его мл. пану подкоморемъ ѿ дедицство и вечное подданство ѿтдаю и их самых, жон, детеи и маестности их вечными часы вырекаюсе ани ѿ них вже его мл. пна подкоморего и потомства его мл. позывати не маю и мочи не бѣдѣ. И ѿвшемъ вже ѿт сего часу тыми поддаными волно его мл. панъ подкоморемъ бѣдет шафовати (розпоряджатися. – *М. К.*) вечными часы, 4ко хочечи, и тот ѿвес постѣпокъ

⁴¹ ЛНБ. Від. рукописів. Ф. 5. Оп. 1. Од. зб. 4050 II. Арк. 92-92 зв. (декрет від 16 червня 1603 р. за скаргою бурмістра, райців, війта та присяжних Уланова, королівського маєтку, щодо 9 втікачів).

⁴² Там само. Од. зб. 4048 II. Арк. 62-63 (декрет від 15 червня 1594 р. за скаргою Л. Пісочинського відносно 7 втікачів з Кам'яногірки і двох з Вінниці до Прилука).

⁴³ Там само. Од. зб. 4049 II. Арк. 92-92 зв. (декрет від 1 травня 1598 р. за скаргою С. Ободенського про двох втікачів із П'ятничан).

⁴⁴ Там само. Од. зб. 4050 II. Арк. 86-86 зв. (декрет від 13 червня 1603 р. за скаргою Мацея Яблоновського про одного втікача з села Качмозова Подільського воєводства до Жорнищ).

⁴⁵ Там само. Од. зб. 4108 III. Арк. 59-60 (декрет від 26 квітня 1602 р. щодо згаданих вище 9 втікачів з Уланова); Од. зб. 4050 II. Арк. 59-59 зв. (декрет від 1 травня 1602 р. про згаданого також втікача з Качмозова).

⁴⁶ Там само. Од. зб. 4050 II. Арк. 108-108 зв.

⁴⁷ Там само. Од. зб. 4051 II. Арк. 140-141 зв.

(справу. – М. К.), ω них с пном подкоморимъ зачатыхи, касѣю, Ѵмораю и внивечъ ѡборочаю вечными часы”.

21 червня, зазначає возний у своєму зізнанні, він з двома шляхтичами, призначеними йому гродським урядом у свідки, з трибунальським декретом і “ув’язчим” листом прибув до Жорнищ, щоб увести у володіння цим мастком Івана Кирдановського за неповернення йому дітьми покійного на той час Л. Пісочинського (він помер за кілька місяців до того; справа, про яку йшлося в даному зізнанні, розпочалася тоді, коли він ще жив) Якубом, Олександром, Оленою, Барбарою, Магдаленою 8 підданих, що втекли сюди з села Подільського воєводства Кирданівців⁴⁸, і несплату за них 4000 польських гривень. Означених осіб, подає возний, він у Жорнищах не застав, а тамтешній урядник Олександр Торокальський, ознайомившись із згаданими документами, заявив йому, що ані діти Л. Пісочинського, ані їхні опікуни нічого не відають про цю справу і що він, урядник, не допустить ув’язання. Возному і шляхті, що була при ньому, довелося ні з чим вибути з Жорнищ.

Певне пізнавальне значення мають замітки, зроблені на 6 позовах, двох гродських та двох трибунальських декретах. На особливу увагу заслуговують записи на чотирьох із цих позовів і одному з гродських декретів, зроблені рукою Л. Пісочинського: “ω збеги 4, тых нѣм”⁴⁹; “I. (10) ulanowczy, tych niemat, są w Lipowcu. Niemasz in bonis poddanich, o ktori poziwaią”⁵⁰; “ω которых подданных Сулковскии позваль, тых нит Ѵ Жорнвищохъ, ѡкром Артима, и том с Корсунѡ до Жорнвищъ пришошь, а Євтухъ, том пришол с Парпуровец (села Брацлавського воєводства. – М. К.), то болшеи не машъ, жадного з них нѣм”⁵¹; “ω збеги, тые суть мои властные ѡт лет AI (11)”⁵²; „Obrona przeciw Mikicie Deszkowskiemu, który mię rozuwa o chłopa zasiedziałego lat 13”⁵³. Останні два записи дають підставу твердити, що десятирічний термін розшуку втікачів у Брацлавському воєводстві практикувався і після заборони його сеймом 1578 р.: саме цим, як видається, можна пояснити те, що Л. Пісочинський навів ці кількості років.

Справи про втечі селян становили порівняно незначну, проте помітну частину документації Брацлавського/Вінницького гродського суду і документації коронного трибуналу, яка стосується Брацлавського воєводства. Практиковане тут (як і в Волинському і Київському воєводствах) з цього (та з інших) питання судочинство визначалося нормами Другого Литовського Статуту та сеймовими постановами Речі Посполитої. Наскільки це питання висвітлене у дослідженому матеріалі, покаже подальше вивчення джерел.

⁴⁸ Втеча цих підданих відбулася 1602 р. (Там само. Од. зб. 4050 П. Арк. 121 (позов від 5 січня 1604 р.)).

⁴⁹ На позові від 20 січня 1602 р. за скаргою Яна Савицького про цих втікачів з Радзепівців (Там само. Од. зб. 4050 П. Арк. 44 зв.).

⁵⁰ На позові від 21 січня 1602 р. стосовно втікачів з Уланова (Там само. Арк. 45 зв.).

⁵¹ На позові від 10 жовтня 1603 р. за скаргою Вацлава Сулковського відносно 6 втікачів (Там само. Арк. 110 зв.).

⁵² На позові від 25 липня 1601 р. за скаргою П. Жоховського стосовно 4 втікачів з Онацківців (Там само. Арк. 31 зв.).

⁵³ На гродському декреті від 29 жовтня 1601 р. за скаргою М. Дешковського про трьох втікачів (Там само. Арк. 42).